

Mělnice a Loučim

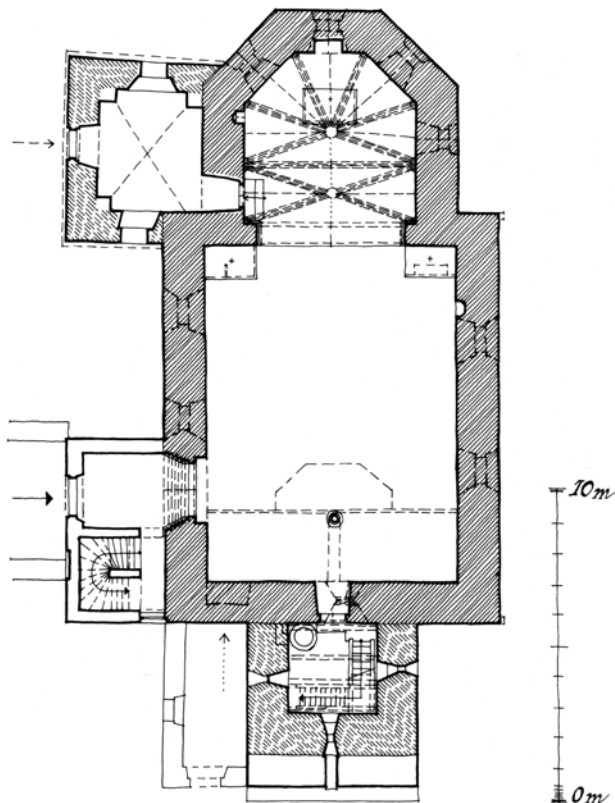
Príspevek do rozpravy o gotické architektuře dvou vesnických kostelů v západních Čechách

JAN KAIGL

Klíčová slova: západní Čechy — Mělnice — Loučim — vesnický farní kostel — gotická architektura v polovině a 2. polovině 14. století — chrámová loď sklenutá na střední podporu — kaple sv. Markéty v Poleni

Kostel v Mělnici, vesnici ležící ve vzdálenosti 12 km směrem na severozápad od Horšovského Týna a zmíněné poprvé v písemných pramenech predikátem místního šlechtice Kunráta v roce 1235,¹ uvedl blíže do odborné literatury až D. Líbal v roce 1995.² Z velké části dochovaná gotická stavba tohoto kostela vznikla podle jeho názoru

Obr. 1. Mělnice (okr. Domažlice), kostel sv. Jiljí. Půdorys přízemí. Šrafurami jsou vyznačeny dvě předpokládané gotické stavební etapy: z doby kolem poloviny 14. století (presbyterium a loď) a snad z pozdního 15. nebo až z počátku 16. století (nelze však vyloučit, že přízemí – spodní část západní věže představuje stavební etapu ještě z 2. poloviny 14. století). Čárkovanou čarou v tloušťce severního úseku západní obvodové zdi lodi nad rovinou řezu je zakreslen dnes zazděný, naposled asi v barokní době upravený vstup na hudební kruchtu a rozeta, která tvořila součást západního průčelí gotické svatyně. (Zaměření oměrným způsobem, stavebně-historický rozbor a kresba J. Kaigl, 2008, 2013)

pod vlivem z Horšovského Týna jako nejbližšího kulturního střediska na sklonku první čtvrtiny 14. století s tím, že portál z podvěží do chrámové lodi je mladší a pochází zřejmě až z třetí čtvrtiny 14. století. Naposled se kostelem v Mělnici ze stavebně-historického a zčásti i architektonického hlediska zabýval K. Nováček. Zařadil ho mezi středověké vesnické svatyně, jejichž stavbu lze hypoteticky spojovat s dosahem působení uměleckého vlivu kláštera benediktinů v Kladrubech. Jako vodítko mu při tom posloužil nález tří žulových kusů druhotně osazených ve zdivu severní vstupní předsíně a pojednaných kameníkem na pohledové straně mělkými výžlabky a zkosenými hranami, podle K. Nováčka stejným způsobem, jaký je vidět na ostění gotických oken presbyteria kostela ve Starém Sedle nedaleko Kladrub. Hlavní portál do kostela v Mělnici, provedený z arkózy na severní straně chrámové lodi, vyhodnotil K. Nováček jako vývojově starší architektonické řešení ve srovnání s gotickým hlavním portálem farního kostela v Kostelci (u Kladrub) a v Horních Sekyřanech.³

K vrcholné gotické stavební etapě kostela sv. Jiljí v Mělnici patří loď o podlahové ploše 8,1 × 12,5 m a trojboce uzavřené presbyterium bez opěráků, oddělené od širší a poněkud nižší plochostropé lodi lomeným triumfálním obloukem a sklenuté žebrovými klenbami – klenbou křížovou a v závěru klenbou paprscitou (obr. 1, 2). Hranolová věž stojící v ose západního průčelí svatyně, jakož i sakristie, jež se nalézá na severní straně presbyteria a je z něho přístupná prostým gotickým portálem, vznikly dodatečně.

Na západní stěně lodi uvnitř věže lze vidět dva významné prvky gotické kamenické práce. Jde o zdobný portálek v přízemí, završený lomeným obloukem, užším, než je dolní pravoúhlá část průchodu, a jehož paty jsou vyneseny konvexkonkávně tvarovanými konzolami (obr. 3, 4). Druhým takovým prvkem je rozeta vnějšího průměru 1,4 m v prvním patře věže (obr. 5). Zatímco portálek je umístěn v podélné ose chrámové stavby, rozeta se

1 FRÝDA, F.: *Mělnice, o. Domažlice*, s. 65.

2 *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*, 1. sv., s. 308 (heslo Mělnice, kostel sv. Jiljí; zpracoval LÍBAL, D.). Viz též LÍBAL, D.: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, s. 250.

3 NOVÁČEK, K. et al.: *Kladrubský klášter 1115–1421*, s. 172–173.

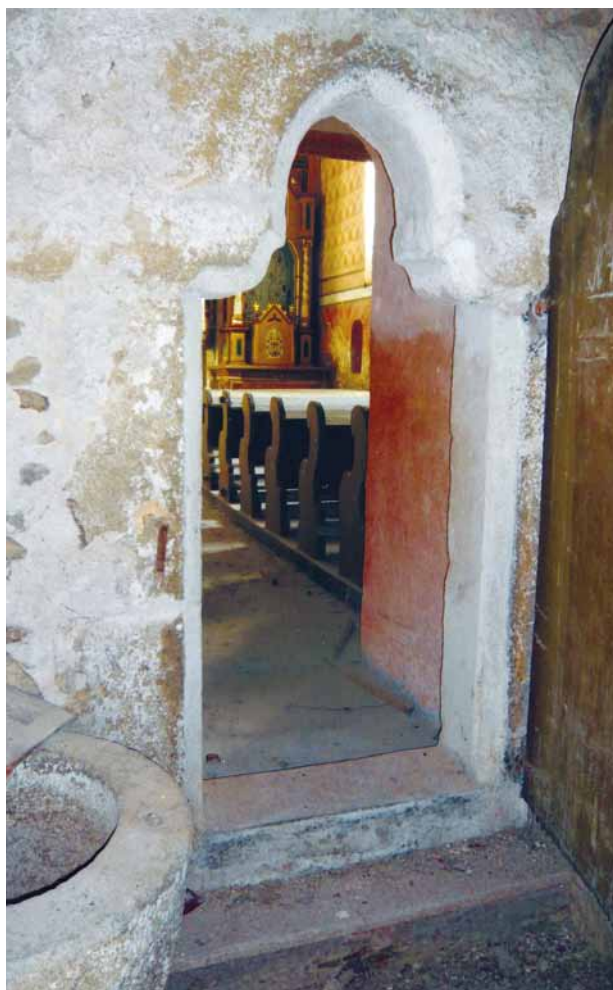

Obr. 2. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Pohled do jižní části žebrových kleneb v presbyteriu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto V. Uher, 1981)

odchyluje od této osy směrem na jih o téměř půl metru. To asi souviselo se záměrem upravit zvenčí vstup na západní tribunu v úrovni její podlahy v severozápadním koutu lodi tam, kde se nalézal vstup do prvního patra dnešní hudební kruchty (tento vstup je zazděn; otisk zaniklého vnějšího krytého schodiště směrem k němu lze vidět na severním průčelí věže).

Zda je západní portálek současný s úpravou západního průčelí pomocí rozety, nebo je mladší, není jisté. Ani v pochopení jeho funkce nemáme velkou jistotu. Určitě se nikdy nejednalo o hlavní vchod do farního kostela. Spíš připadají v úvahu jiné dvě domněnky: portálek sloužil zatím v nejasných provozních souvislostech jako zvláštní vstup zvenčí patronům svatyně a členům jejich rodiny, anebo jde o známku toho, že přízemí – spodní část věže, jehož úroveň je charakteristicky nižší než podlaha v lodi, vzniklo být dodatečně, ale snad už v druhé polovině 14. století se záměrem využívat je k účelům (křestní kaple?),⁴ jež si vyžádaly orientaci kamenicky zdobně pojednané práce na portálu směrem dovnitř tohoto prostoru a ne do chrámové lodi.

Hledáme-li pro portálek, jenž provozně spojuje přízemí věže s lodí kostela v Mělnici a je zjevně odvozen od

Obr. 3. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Západní portálek do lodi v přízemí věže. (Foto J. Kaigl, 2008)

gotických portálů sedlových, srovnání v historické architektuře, lze poukázat na vzdáleně příbuzné, i když vývojově o něco starší a po výtvarné stránce daleko náročnější sedlové portály snad jihofrancouzské umělecké provenience se slepým kružbovým trojlístem a hladkým tympanonem ve vrcholu, umístěné ve Starém paláci Pražského

⁴ V severovýchodním koutu přízemí věže, které slouží především jako komunikační a schodišťový prostor a vyznačuje se režným zdívem z lomového kamene – s výjimkou omítnuté stěny s portálkem do chrámové lodi, dochovala se středověká kamenná křtitelnice zhruba polovejčitého tvaru o průměru celkem 87 cm, zdobená rustikálním plochým obloučkovým vlysem, a nad ní původní manipulační výklenek provedený v tloušťce severní obvodové zdi. Je pravděpodobné, že dnešní poloha křtitelnice je velmi stará. – TRAJER, J.: *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, s. 792, uvádí, že věž kostela v Mělnici shořela v roce 1701 a že její dnešní vzhled s cibulovitou bání a lucernou pochází z roku 1702. Viz též dendrochronologické datování (1701/1702) jednoho z trámů stropu v podlaží pod zvonicí. KYNCL, J., KYNCL, T.: *Mělnice, kostel sv. Jiljí* [online]. Tamtéž stejní autoři datují stropní trámy v přízemí věže 1343/1344; jde o prvky nejspíš druhotně použité, popř. zhotovené ze staršího dřeva.

Obr. 4. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Západní portálek do lodi z přízemí věže – pohled v lodi na portálovou niku a rub portálku. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodaera, 1997)

hradu od doby jeho přestavby za rané vlády Karla IV. v třicátých až čtyřicátých letech 14. století (obr. 6).⁵

Jedním ze znaků gotické architektury presbyteria kostela v Mělnici je uspořádání klenebních konzol na rozhraní křížové a paprscité klenby na způsob tří jehlanců těsně vedle sebe, z nichž vyrůstá trojice klenebních

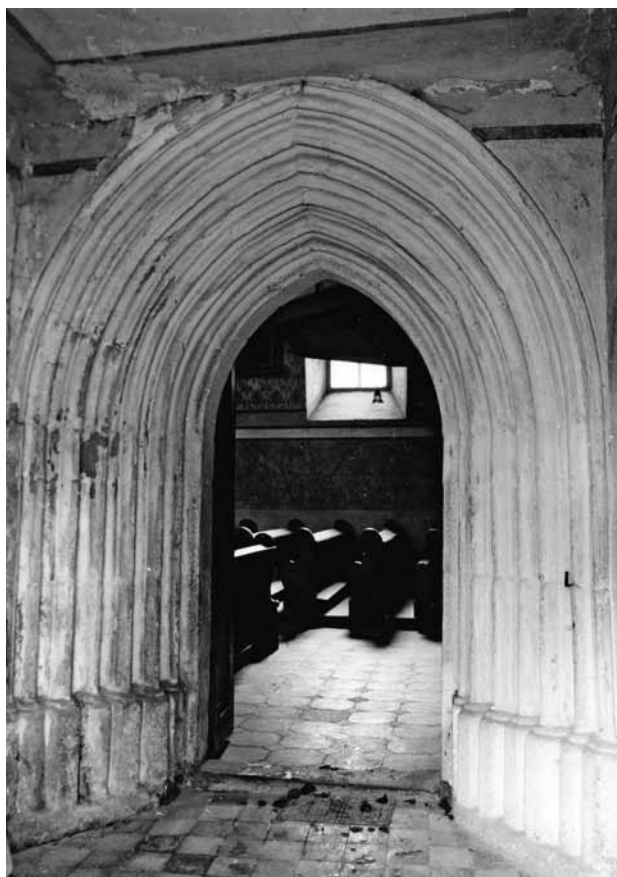
5 NĚMEC, R.: *Lucemburská rezidence na Pražském hradě, český korunovační řád a téma appartementu ve 14. století*, s. 12–13. CHOTĚBOR, P.: *Pražský hrad doby lucemburské*, s. 351. Srov. se soudobým portálkem a oknem opatřenými vícelaločnou slepou kružbou na tympanonu v tvrzí v Litovicích (okr. Praha-východ). DURDÍK, T.; CHOTĚBOR, P.: *Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století*, s. 233, 235. – Gotickým portálkem sledovaného typu, byt ve velmi rustikálním pojednání kamenickou prací, vchází se z presbyteria do sakristie kostela v Klátově Novej Vsi – Sádku (Slovensko, okr. Partizánske). Naproti tomu slohově vyzrálý příklad z počátku 13. století v dnešní severovýchodní Francii (v Lotrinsku) představuje portál (vnitřní část, opět s tympanonem v horním trojlístu) dochovaný ve zříceninách někdejšího benediktinského opatství Sainte-Vanne ve Verdunu (areál citadely).

Obr. 5. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Rozeta někdejšího gotického západního průčelí. Pohled v 1. patře věže. (Foto J. Kaigl, 2008)

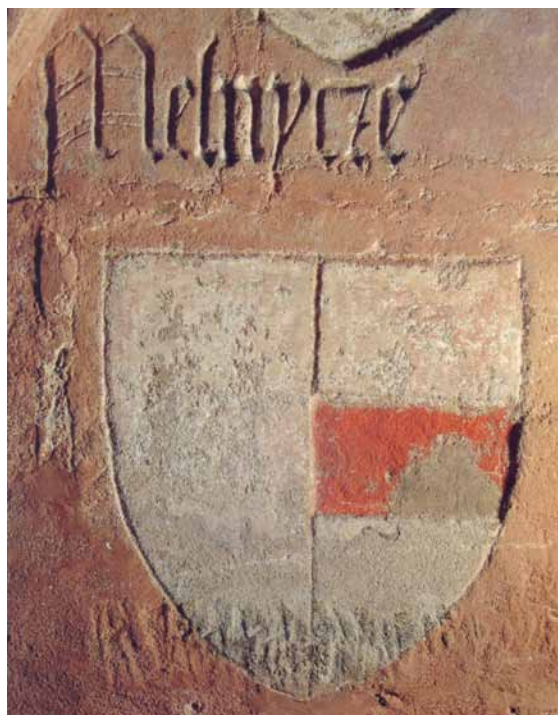
Obr. 6. Praha, Pražský hrad. Starý královský palác, arkádový trakt. Sedlový portál s tympanonem a slepým kružbovým trojlístem ve vrcholu – někdejší vstup do sálu v západním křídle, kde je dnes takzvaná Sloupová síň Václava IV. Přibližně 30.–40. léta 14. století. (Foto J. Gloc, b. r.)

Obr. 7. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Hlavní portál. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodera, 1997)

Obr. 8. Mělnice, kostel sv. Jiljí. Hlavní portál – detail profilace ostění a paty portálu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodera, 1997)

Obr. 9. Lauf an der Pegnitz (Německo, Bavorsko), hrad. Erb vladkyň z Mělnice na jedné ze stěn velkého (audienčního) sálu. (Foto V. Růžek, b. r.)

žeber ve tvaru otupeného, oboustranně jedenkrát vyžlabeného klínu. Tyto trojdílné konzoly se podobají klebním konzolám, jaké známe z umělecky pokročilých stavebních podniků cisterciáckého řádu i odjinud již v době na sklonku 13. a počátkem 14. století (Zlatá Koruna, kapitulní síň; Osek, severní křídlo křížové chodby; Chomutov, presbyterium kostela sv. Kateřiny), ale v Mělnici jde bezpochyby o mnohem mladší architektonický článek.

Hlavní vstupní portál do mělnické svatyně byl proveden se snahou po velké zdobnosti (obr. 7, 8). Jeho šikmo rozevřená ostění jsou členěna dvěma oblouny, pěti pruty ve tvaru hruškovce (na vnější straně je poloviční hruškovec pootočen ve směru kolmém na směr průchodu portálem), vesměs s vlastními patkami a vysokými polygonálními soklíky, a dále výžlabky mezi nimi. Je typickým reprezentantem takzvaného lineárního výtvarného směru ve vrcholně gotické architektuře v Čechách přibližně v polovině a třetí čtvrtině 14. století.

Erb vladkyckého rodu z Mělnice – stříbrný štít polcený, v jehož levé polovině je uprostřed červené břevno –, tvoří součást původní kamenické a malířské výzdoby stěn velkého (audienčního) sálu na hradě Laufu u Norimberka s početným zastoupením znaků české šlechty (obr. 9).

Obr. 10. Loučim (okr. Domažlice), kostel Narození Panny Marie. Pohled od jihovýchodu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, snímek před rokem 1899)

Tato výzdoba pochází asi z roku 1361 nebo 1362 a zrcadlí se v ní dosti věrně představa Karla IV. o české státní myšlence a skladba tehdejší dvorské společnosti kolem něho.⁶ Vzhledem k tomu je nasnadě domněnka, že gotickou stavbu kostela v Mělnici nebo její gotické úpravy ovlivnily podněty z prostředí právě u dvora Karla IV. v Praze zhruba kolem poloviny 14. století. Pro názor, že se při tom uplatnil současně vliv dvorského umění a architektury v tehdejší Praze, stejně jako pro jiný předpoklad, že určující uměleckou úlohu sehrál v Mělnici kladrubský klášter benediktinů nebo snad Horšovský Týn, scházejí zatím přesvědčivé důkazy.

Všestranný rozmach vzdělanosti, výtvarných umění a uměleckých řemesel v Čechách a ve střední Evropě za vlády Karla IV. je jedním z fenoménů dějin středověku. Karel IV. byl typem panovníka – vznešeného mecenáše, jemuž mocenské ambice a politika splývají v jedno s náležitou uměleckou reprezentací státu a vlastní osoby.⁷ Tento přístup byl inspirací nejen pro okruh nejbližších rádců Karla IV. a lidí, kteří se pohybovali u jeho dvora, a přišli tak přímo do styku s vytříbenou a kosmopolitně zaměřenou pražskou dvorskou kulturou, ale i pro další aristokraty světské a církevní v českých zemích i v sousední cizině. Ti všichni se snažili napodobit úspěšného panovníka

jim dostupnými prostředky a své úsilí mohli vnímat jako společenskou nutnost. Výmluvně je v tomto směru svědectví probošta kláštera premonstrátek v Chotěšově Oldřicha z Valdštejna, jenž napsal v roce 1376, že zvelebením kláštera se snažil předejít možnosti, že by upadl u císaře v nemilost.⁸

Oproti mělnickému kostelu se uplatňuje v odborné literatuře daleko častěji kostel Narození Panny Marie v Loučimi (nedaleko Kdyně, okr. Domažlice; obr. 10, 11, 12). Zejména se jím zabývali V. Mencl, D. Líbal a K. Benešová (Fischerová), přičemž názor na časové zařazení

6 RŮŽEK, V.: *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361*, s. 128, 228, 258, 264–265 a d. – SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, 9. díl, s. 117, uvádí v době po polovině 14. století Dobrohosta z Mělnice, jenž držel podle A. Sedláčka další dvě farní vsi v horšovském arcijáhenství: Valtířov (1358; viz též *LC 1/1*, s. 72) a Šitboř (1359?). Bližší představa o společenském postavení tohoto Dobrohosta z Mělnice dosud v odborné literatuře chybí.

7 FAJT, J. (ed.): *Karel IV., Císař z Boží milosti*.

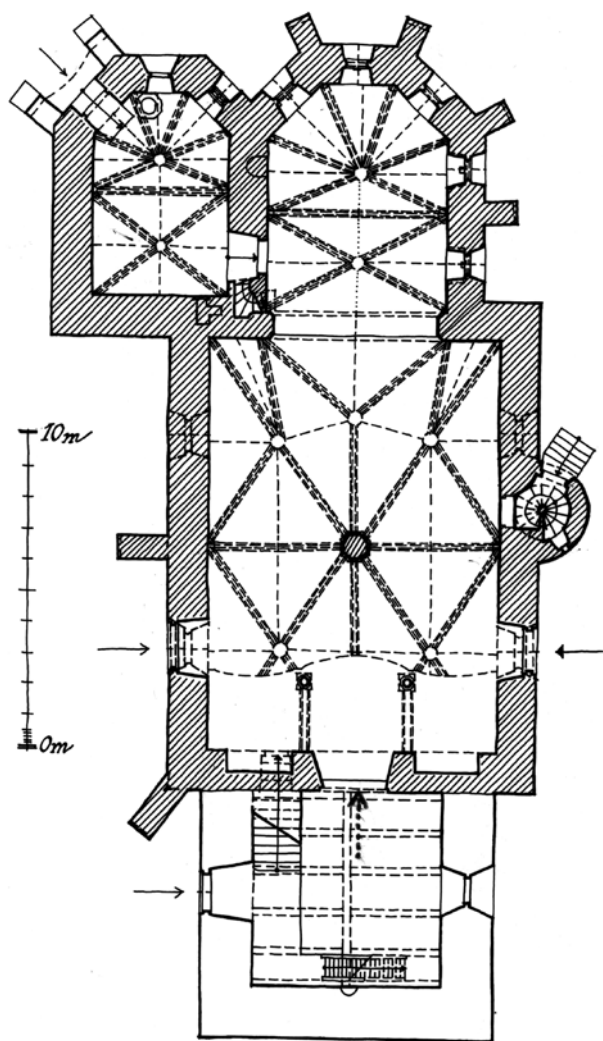
8 NEUWIRTH, J.: *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen*, s. 81–111.

a hodnocení památky se postupně vyvíjel a měnil.⁹ Soudí se, že jde buď o jednu z prvních chrámových staveb s lodí sklenutou na střední podporu s využitím obkročné klenby v Čechách v třicátých až čtyřicátých letech 14. století, popřípadě v době kolem poloviny 14. století, nebo o mladší dílo, pocházející z třetí čtvrtiny 14. století či až z doby kolem roku 1400, jež je třeba řadit po architektonické stránce k tehdy oblíbenému typu centrálně řešených prostorů stejně jako například loď mariánského kostela *Na slupí* (*Na Trávníčku*) v Praze na Novém Městě (postaven v šedesátých letech 14. století) nebo kostela ve Vetlé poblíž Roudnice nad Labem (obr. 13; dílo snad z doby kolem roku 1370¹⁰).

V dosavadním poznání dějin loučimského kostela lze se setkat s využitím zprávy o založení kaple sv. Kateřiny v Loučimi v roce 1404 tak, že tato kaple byla totožná se sakristií dnešní svatyně.¹¹ Vzhledem k tomu, že uvedenému roku neodpovídá dochovaná, na první pohled poněkud starší gotická architektura včetně kleneb sakristie (obr. 14), uvažovalo se o tom, že kaple sv. Kateřiny nebyla v roce 1404 nově postavena, ale spíše jen opravena nebo znovu vysvěcena.¹² Ze zakládací listiny však vysvítá, že kaple sv. Kateřiny v Loučimi s velkou pravděpodobností netvořila při svém vzniku stavební součást farního kostela. V zájmu bližšího určení její polohy píše v roce 1404 totiž napsal, že jde o kapli na místním hřbitově – *capella sita in cimiterio ecclesiae parochialis* –, konkrétně při hřbitovní zdi – *capella unam in municione cimiterii parochialis ecclesiae*.¹³ Jak se zdá, zasvěcení sakristie sv. Kateřiny je tedy mladšího data a bylo na sakristii přeneseno až dodatečně, po zániku původní kaple sv. Kateřiny v době zatím bližze neurčené. Nepřekvapilo by, kdyby se ukázalo, že gotická kaple sv. Kateřiny stála kdysi tam, kde se dnes nalézá márnice, což je drobná prostá budova s nepravidelným dvojbokým závěrem na východní straně a nízkou stanovou střechou, umístěná v severozápadním koutu hřbitova jako součást jeho zděného ohrazení, ve vzdálenosti zhruba 25 m směrem na severozápad od sakristie.

Stavební dějiny farního kostela v Loučimi, jehož existenci podchycují historické zprávy poprvé k roku 1357,¹⁴ nejsou dosud spolehlivě rozlišeny. Ve způsobu pojednání jehlanových klenebních konzol slepými kružbami v presbyteriu, sakristii a lodi při jednotné, ale poněkud zhrublé kamenické práci ze žuly (obr. 15) obráží se možnost vzniku chrámové stavby, popřípadě pronikavá gotická proměna jejích základních částí staršího původu pouze povšechně v 14. století. Mohutná hranolová věž předstupující před západní průčelí lodi je mladší a pochází podle předpokladu až z počátku 16. století.¹⁵ Nález několika žulových gotických kusů (torzo profilovaného portálového ostění, obr. 16; kusy opatřené slepou kružbou na způsob trojčetného obloučku, obr. 17; a jiné), jejich tvary a druhotné umístění právě ve svislém zdivu průchodu mezi přízemím lodi a věže, to vše naznačuje, že do kostela v Loučimi se kdysi vcházelo zdobným vrcholně gotickým portálem umístěným v ose západního průčelí svatyně.

Sklenutí lodi loučimského kostela o poměrně velké podlahové ploše 9,3 × 13,3 m žebrovými křížovými klenbami a žebrovou trojpraprskovou klenbou obkročnou v místě proti triumfálnímu oblouku na střední pilíř

Obr. 11. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Půdorys přízemí. Šrafurou je vyznačena stavební etapa přibližně z 2. poloviny 14. století. Předpokládanou polohu zaniklého západního vstupního portálu do gotického kostela zachycuje šipka s tečkovanou čarou. (Zaměření oměrným způsobem, stavebně-historický rozbor a kresba J. Kaigl, 2009, 2013)

- 9 MENCL, V.: *Česká architektura doby lucemburské*, s. 138. LÍBAL, D.: *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*, s. 172. FISCHEROVÁ, K.: *Výtvarné předpoklady české gotiky*, s. 25–26. *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*, 1. sv., s. 303–305 (heslo Loučim, kostel Narození P. Marie; zpracoval LÍBAL, D.). LÍBAL, D., cit. 2, s. 242–243. BENEŠOVSKÁ, K. et al.: *Gotická architektura*, s. 231 (heslo 2.149; zpracovala BENEŠOVSKÁ, K.).
- 10 MENCL, V., c. d., s. 103, 109. BENEŠOVSKÁ, K.: *Architektura pozdní lucemburské doby – návraty, variace, slepé uličky, krásný sloh (1360–1420)*, s. 208. Naproti tomu LÍBAL, D., cit. 2, s. 542, vrcholně gotickou stavbu presbyteria a lodi kostela ve Vetlé časově zařadil až do doby kolem roku 1390.
- 11 Např. VANĚK, K.; HOSTAŠ, K.: *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*, 17. díl, s. 92–94.
- 12 FISCHEROVÁ, K., c. d., s. 26. Naposled BENEŠOVSKÁ, K. et al., c. d., s. 231.
- 13 *LE VI*, s. 404–406, č. 211.
- 14 *LC I/1*, s. 60.
- 15 VANĚK, F.; HOSTAŠ, K., c. d., s. 93.

Obr. 12. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Pohled z lodi do presbyteria. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, b. a., 1950)

Obr. 13. Větlá (okr. Litoměřice), kostel sv. Jakuba. Pohled v lodi na obkročnou klenbu v místě proti triumfální oblouku. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto S. Divišová, 1958)

- zejména vybíhají-li klenební žebra ve tvaru otupeného, oboustranně jedenkrát vyžlabeného klínu z tohoto pilíře, jenž má osmiboký průřez, slohově vytříbeným způsobem přímo, bez konzol, a v provedení jemnou kamenickou prací -, bylo dílem bezpochyby jiné stavební skupiny než té, která prováděla nebo upravovala svislé zdivo presbyteria, sakristie a lodi včetně klenebních konzol. Nápadný rozdíl v pojetí kamenické práce je ostatně velmi dobře vidět na výběžích klenebních žebířů umístěných uprostřed podélných stěn lodi: na robustní jehlcové konzoly se slepými kružbami, nahoře ukončené jednoduchou římsou a tvarově spřízněné s klenebními konzolami stejného typu v presbyteriu a sakristii, dosedají vysoké hladké polygonální nástavce, přičemž teprve z nich, opět přímo - bez přechodového článku, vyrůstají žebra klenby. Časový rozdíl mezi zednickou a kamenickou prací na svislém a klenutém zdivu v chrámové lodi však nemusel být nijak velký. Podle klenebních konzol lze naopak soudit, že klenby tvořily od počátku, nebo velmi záhy součást záměru, jak chrámovou loď prostorově uspořádat a shora uzavřít. Pokud se jednalo o záměr, jenž je proveden, což je pravděpodobnější než jiný způsob, jako například dvě křížové klenby vytvořené za sebou napříč širokou lodí kostela, mohli bychom časově zařadit převážnou většinu vrcholně gotických stavebních prací na farním kostele v Loučimi, ve shodě s posledním publikovaným názorem K. Benešovské, přibližně do třetí čtvrtiny 14. století.¹⁶

Pro loučimský příklad, při vědomí uplatnění stavebního typu centrálně uspořádané chrámové lodi sklenuté na střední podporu ve střední Evropě spíše ještě ojedinele ke konci 13. století a hojněji během první poloviny 14. století,¹⁷ postrádáme důkaz pro ranější datování.

16 Tehdy i později v době předhusitské byli patrony farního kostela a pozemkovým vlastníkem v Loučimi příslušníci vladyckého rodu z Příchovic. SEDLÁČEK, A., *c. d.*, s. 176. *LC I/1*, s. 60. *LC III-IV*, s. 92. *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*, s. 11. - Točité vřetenové schodiště umístěné ve válcovém plášti zhruba uprostřed jižního průčelí chrámové lodi podstatně zasahuje do tloušťky její obvodové zdi, a proto je pravděpodobné, že vzniklo nebo bylo upraveno spolu s ní ve stejné době. Kromě toho lze zároveň soudit, že při stavbě schodiště se již počítalo se zaklenutím lodi, neboť schodiště má přidruženou statickou funkci - pomáhá zachytit a roznést ve svislém zdivu, obdobně jako protilehlý severní opěrák, šikmé tlaky působící ve výběžích klenebních žebířů ve styku dvou sousedních kleneb.

17 Viz např. GÖTZ, W.: *Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur*. MAŁACHOWICZ, E.: *Średniowieczne budowle jednofilarowe na Śląsku*. WAGNER-RIEGER, R.: *Mittelalterliche Architektur in Österreich*, s. 122, 125-126, 136-139 a d. Základním zpracováním tématu pro české země je studie od FISCHEROVÁ, K., *c. d.*, s. 24-34. - MAŁACHOWICZ, E., *c. d.*, s. 22, 25, 77-83, uvádí jako nejstarší známý příklad stavby sledovaného typu ve střední Evropě kostel sv. Jiljí ve Vratislavi (20. léta 13. století).

Obr. 14. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Pohled na severovýchodní stranu uvnitř sakristie. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto V. Uher, 1981)

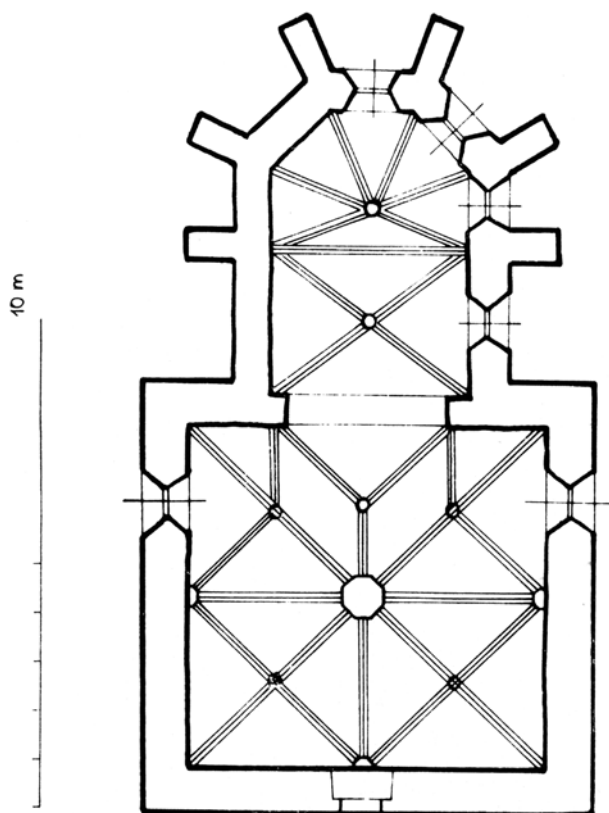
Obr. 15. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Typická klenební jehlancová konzola zdobená slepými kružbami, v tomto případě na rozhraní výběhů křížové a paprscité klenby na severní stěně presbyteria. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1967)

Obr. 16. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Špaleta průchodu v přízemí z lodi do věže s nálezem druhotně použitého kamenného profilovaného kusu ostění gotického, nejspíš západního vstupního portálu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodera, 1997)

Obr. 17. Loučim, kostel Narození Panny Marie. Špaleta průchodu v přízemí z lodi do věže s nálezem druhotně použitého kamenného kusu se slepou kružbou, původem nejspíš z gotického západního vstupního portálu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodera, 1997)

Obr. 18. Poleň (okr. Klatovy), kaple sv. Markéty. Půdorys. Rekonstrukce. (Převzato z FISCHEROVÁ, K.: *Výtvarné předpoklady české gotiky*, s. 27, obr. 5)

Naopak ve snaze po zpřesnění datace a v pravděpodobném hodnocení stavby kostela v Loučimi jako periferního a ve výsledku poněkud rustikalizovaného projevu architektury v Čechách v době vlády Karla IV., kdy se dalekosáhle uplatňoval vliv především slohově pokročilé soudobé architektury pražské,¹⁸ popřípadě i o něco později, přichází do úvahy další okolnost. V Poleni (okr. Klatovy), což je vesnice ležící ve vzdálenosti od Loučimi pouhých 8 km, stála vedle farního kostela nevelká gotická kaple sv. Markéty (dnes jde o zříceninu), vyznačující

se lodí téměř čtvercového půdorysu uvnitř $7 \times 7,1$ m, se vstupním portálem na západní straně, a sklenutou zřejmě tak jako v Loučimi na střední podporu s využitím trojpráskové obkročné klenby v místě proti triumfálnímu oblouku (obr. 18).¹⁹ Jestliže v Poleni, na blízkém hradu Pušperku a k pozemkovému majetku v okolí na sklonku sedmdesátých let a v osmdesátých letech 14. století držel vlastnická práva Ctibor Tlam z Drast (†1391?), královský purkrabí na Dobříši a nejvyšší královský lovcí (1367–1378, 1385),²⁰ jenž byl též členem *Bratrstva obruče a kladiva* při založení kaple Nejsvětějšího Těla a Krve Páně, Panny Marie a sv. Felixe a Adaukta mučedníků (kaple Božího Těla) uprostřed Dobyččího trhu na Novém Městě pražském v roce 1382,²¹ pak se nabízí domněnka, že to byl právě až Ctibor Tlam někdy během osmdesátých let 14. století, kdo se zasloužil o uplatnění sledovaného typu sklenutí chrámové lodí na střední podporu nejen v Poleni, ale nějakým způsobem jako prostředník i v Loučimi.

Článek vznikl v rámci vědeckovýzkumné práce financované z rozpočtu Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni.

18 MENCL, V., c. d., s. 67–164. BENEŠOVSKÁ, K.: *Architektura pozdní lucemburské doby – návraty, variace, slepé uličky, krásný sloh (1360–1420)*, s. 189–216.

19 LÍBAL, D., cit. 2, s. 341, uvedl, že jde o novostavbu nejspíš z doby vlády Karla IV. – Existence kaple sv. Markéty v Poleni je historicky doložena poprvé v roce 1357 (*LC I/1*, s. 39), ale to neznamená, že už tehdy vypadala tak, jak lze soudit podle dnešní zříceniny.

20 SEDLÁČEK, A., c. d., s. 43. TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, 5. díl, s. 46. – Drasty leží u Klecan nedaleko Prahy.

21 *Základy starého místopisu Pražského*, 2. díl, XI/b, s. 26–27. POLÍVKA, M.: *K šíření husitství v Praze*, s. 95–111. V roce 1382 mělo zmíněné bratrstvo 40 (36?) členů. Patřili k nim zejména příslušníci nižší šlechty a osoby blízké Václavu IV. se značným vlivem jako například Ješek Čůch ze Zásady, Zdimír ze Sedlce, Štěpán Poduška z Újezdce nebo Václav Králík z Burenic. Vysoká společenská prestiž vyplývající z členství v bratrstvu, jež hrálo roli stavebníka a patrona kaple, dostavěné kolem roku 1393, vázala na skutečnost, že jeho členem byl snad i král Václav, nejpozději v roce 1397(?).

Prameny

Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379, (ed. EMLER, Josef). Prag, Verlag der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1876.

Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV et XV. Liber VI, (LE VI), (ed. PODLAHA, Antonín). Pragae, Sumptibus propriis, 1927.

Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus. (LC I/1), (ed. TINGL, František A.). Pragae, Dr. Ed. Grégr, 1867.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber III et IV, (LC III–IV), (ed. EMLER, Joseph). Pragae, Dr. Ed. Grégr, 1879.

Základy starého místopisu Pražského. 2. díl, (ed. TOMEK, Wacław. W.). Praha, Královská česká společnost nauk, 1870.

Literatura

BENEŠOVSKÁ, Klára: *Architektura pozdní lucemburské doby – návraty, variace, slepé uličky, krásný sloh (1360–1420)*. In *Velké dějiny zemí Koruny české, Architektura*. Praha/Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka, 2009, s. 189–216.

- BENEŠOVSKÁ, Klára et al.: *Gotická architektura*. Praha, Správa Pražského hradu/DaDa, 2001.
- DURDÍK, Tomáš: Česká hradní architektura doby lucemburské. In *Castellologica bohemica*. 6. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 1998, s. 7–68.
- DURDÍK, Tomáš; CHOTĚBOR, Petr: Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století. In *Archaeologia historica*. 18. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1993, s. 225–237.
- FAJT, Jiří (ed.): *Karel IV., císař z Boží milosti, Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*. Praha, Academia, 2006.
- FISCHEROVÁ, Klára: Výtvarné předpoklady české gotiky. *Umění*. 1977, roč. 25, č. 1, s. 24–34.
- FRÝDA, František: Mělnice, o. Domažlice. In *Ročenka Klubu Augusta Sedláčka*. 2. Plzeň, Dům kultury ROH Plzeň, 1985, s. 65–73.
- Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. 1. svazek. Praha, Národní galerie, 1995.
- GÖTZ, Wolfgang: *Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur*. Berlin, Mann, 1968.
- CHOTĚBOR, Petr: Pražský hrad doby lucemburské. In *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 346–355.
- KYNCL, Josef; KYNCL, Tomáš: Mělnice, kostel sv. Jiljí. In *Dendrochronologie* [online]. [Brno], Dendrochronologická společnost, [cit. 2013-01-18]. Dostupné z WWW: <<http://cms.dendrochronologie.cz/databaze?stext=M%EClnice&kde=1&search=Filterovat>>.
- LÍBAL, Dobroslav: *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha, Umělecká beseda, 1948.
- LÍBAL, Dobroslav: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha, Unicornis, 2001.
- MAŁACHOWICZ, Edmund: *Średniowieczne budowle jednofilarowe na Śląsku*. Wrocław, Wydawnictwa Politechniki Wrocławskiej, 1973.
- MENCL, Václav: *Česká architektura doby lucemburské*. Praha, Sfinx, 1948.
- NĚMEC, Richard: Lucemburská rezidence na Pražském hradě, český korunovační řád a téma appartementu ve 14. století. *Umění*. 2012, roč. 60, č. 1, s. 2–25.
- NEUWIRTH, Joseph: *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen*. 1. Bd. Prag, J. G. Calve, 1893.
- NOVÁČEK, Karel et al.: *Kladrubský klášter 1115–1421, Osídlení – architektura – artefakty*. Plzeň, Fakulta filozofická Západočeské univerzity/SCRIPTORIUM, 2010.
- POLÍVKA, Miloslav: K šíření husitství v Praze (Bratrstvo a kaple Božího těla na Novém Městě pražském v předhusitské době). In *Folia historica Bohemica*. 5. Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1983, s. 95–111.
- RŮŽEK, Vladimír: Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361, Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV. In *Sporník archivních prací*. 38. Praha, Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 1998, s. 37–300.
- SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 9. díl. Domažlicko a Klatovsko. Praha/Písek, František Šimáček, 1892.
- TOMEK, Václav V.: *Dějepis města Prahy*. 5. díl. Praha, Fr. Řivnáč, 1881.
- TRAJER, Johann: *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*. Budweis, F. Zdarffa, 1862.
- VANĚK, Ferdinand; HOSTAŠ, Karel: *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*. 17. díl. Politický okres Domažlický. Praha, Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.
- WAGNER-RIEGER, Renate: *Mittelalterliche Architektur in Österreich*. St. Pölten/Wien, Niederösterreichisches Pressehaus, 1988.

Summary

Mělnice and Loučim

A contribution to the discussion on the Gothic architecture of two rural churches in western Bohemia

Keywords: western Bohemia — Mělnice — Loučim — rural parish church — Gothic architecture in the mid- and late 14th century — church nave arching towards the central support — St Margaret's chapel at Poleň

The rural parish churches at Mělnice (near Horšovský Týn) and at Loučim (near Domažlice) in western Bohemia both appear to be examples of the High Gothic architecture influenced by the refined material culture flourishing in Prague under Charles IV and Wenceslas IV in the mid- and late 14th century. At Mělnice, this fact is mainly corroborated by the Gothic west doorway in the nave's ground-floor, crowned by a pointed arch, narrower than the lower rectangular part of the doorway, with its foots carried upwards by means of convex-concave corbels. When looking for an architecturally comparable feature, it is possible to refer to the typologically partly relative, albeit somewhat older and artistically much more demanding saddle portal, most probably of French provenience, adorned with a blind trefoil tracery on the top and positioned in the Prague Castle's Old Palace in the wake of its remodelling in the 1330s and 1340s.

The church at Loučim particularly distinguishes itself by its nave with ribbed groin vaults arching towards the central pillar and a triradiate jumping ribbed vault positioned opposite to

the triumphal arch. Projecting directly (without corbels) out of the mentioned octagonal pillar, the ribs constitute a fine stonemason's work. Architecturally, that edifice represents similarly designed church naves, frequently accompanying the application of the so-called beautiful style in the architecture of Bohemia during the last third of the 14th century and in the early 15th century.

The presumption is that both at Mělnice and Loučim, the mediating role was played by a prospective building owner who was familiar with the development in Prague that became an exceptionally significant centre of culture, arts and crafts. The coat-of-arms of the squires of Mělnice can be found among the crests of Bohemian noblemen in the Blazon Hall of Lauf Castle near Nuremberg. Originated probably in 1361 or 1362, those coats-of-arms quite accurately capture the composition of the court circles around Charles IV. As for Loučim, decisive might have been the circumstance that the St Margaret's chapel in the nearby village of Poleň had a vaulted nave, arching – probably like at Loučim – towards the central support, using a triradiate jumping vault in the place opposite to the triumphal arch. It is possible that this structure dates back to the time when Poleň along with the nearby Pušperk Castle and other estates in the surroundings in the late 1370s and in the 1380s belonged to Ctibor Tlam of Drasty, Royal Burgrave of Dobříš and High Chaser (1367–1378, 1385).

(Translated by Karel Matásek)